

Невен Исаиловић

Александра Фостиков*

Историјски институт
Београд

**ПРИЗНАНИЦА ХЕРЦЕГА ПЕТРА БАЛШЕ КОСАЧЕ И
ЊЕГОВИХ ПОСЛАНИКА О ПРИЈЕМУ КОНАВОСКОГ
ДОХОТКА ОД ДУБРОВЧАНА**

1509, септембар 29, Дубровник

Сажетак: Посланици херцега Петра Балше Косаче, сина Владислава Херцеговића, Иван Твртковић из Требиња и Иван Махлић из Сријеме, примају херцегов део Конавоског дохотка за претходне две године у износу од 333 перпера и четири гроша (односно 96 дуката), дана 29. септембра 1509. године. Документ, унапред снабдевен потписом Петра Балше, саставио је дубровачки нотар Хијероним, будући да посланици нису умели да пишу. Преузимању новца и састављању признанице (експедиторије) присуствовала су и два сведока, чији су својеручни потписи такође забележени на исправи.

Кључне речи: Петар Балша Косача, Дубровник, Конавоски доходак, XVI век, повеља, експедиторија, признаница, латински језик, дипломатика.

Војвода Сандаљ Хранић Косача уступио је Дубровчанима, уз сагласност браће, своју (јужну) половину Конавала за годишњи доходак од 500 перпера (24. јуна 1419).¹ Исплата новца била је предвиђена за сваки трећи август (о празнику Св. Стефана), а Општина је редовно подмиривала своје обавезе, осим у време ратова, све до краја живота херцега Стефана Вукчића. Након херцегове смрти (1466), због спорења његових наследника, одлука о наставку исплате дохотка одлагана је до краја 1473. Тада је одлучено да сваки од тројице Херцеговића (Владислав,

* Е-пошта: neven.isailovic@gmail.com, aleks.fostikov@gmail.com

¹ Р. Поповић, *Повеља војводе Сандаља и браће му Вукца и Вука којом уступају Дубровчанима свој део Конавала*, ГПБ 4 (2011) 97–109; Е. Kurtović, *Motivi Sandaljeve prodaje Konavala Dubrovčanima*, *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 38 (2000) 103–120; isti, *Veliki vojvoda bosanski Sandalj Hranic Kosača*, Sarajevo 2009, 221–244.

Влатко и Стефан) примају по једну трећину укупне своте, односно по 48 дуката. Херцег Владислав редовно је примао свој део дохотка, а након његове смрти он је прешао на његовог сина херцега Петра Балшу, који је први пут примио своју своту 2. септембра 1490.²

Балша је, пратећи оца Владислава, вазала угарског краља Матије, заједно са мајком прешао у Славонију 1469, где је Владислав најчешће боравио већ од 1467. године. Владислављева грана Херцеговића населила се у Крижевачкој жупанији, у градовима Велики и Мали Калник и њиховој околини, заједно са низом босанских племића који су ступили у њихову службу.³ Поједини међу њима јављају се и као посланици који су преузимали Конавоски доходак од Дубровчана (нпр. Павле Клешић, 1504). Херцег Балша је умро између децембра 1513. и октобра 1515, а његов део дохотка наследили су синови Матија и Владислав. Овој грани Косача, која се касније преселила у Ердељ, у службу породице Запоља, новац се исплаћивао барем до јесени 1605. године.⁴

Документ који овде објављујемо односи се на подизање Конавоског дохотка 1509. за претходне две године. Ради се о признаници до сада запостављаној у новијој историографији, упркос томе што је објављена још у трећем тому збирке *Codex diplomaticus patrius* давне 1866, одакле је користио и Иван Кукуљевић Сакцински.⁵ Са друге стране, Михаило Динић и Вељан Атанасовски објавили су одлуку дубровачких власти о исплати дохотка, регистровану у канцеларијској књизи истог датума,

² М. Ј. Динић, *Дубровачки трибути. Могориш, Светодмитарски доходак и Конавоски доходак, Провижиун браће Влатковића*, Глас СКА 168 (1935) 240–242 (прештампано у: М. Ј. Динић, *Дубровачки трибути*, Из српске историје средњег века, Београд 2003, 740–742).

³ В. Атанасовски, *Пад Херцеговине*, Београд 1979, 48–51, 104–105, 154–156. Видети и одељак *Просопографски подаци*.

⁴ М. Ј. Динић, *Дубровачки трибути*, 242–244 (= М. Ј. Динић, *Дубровачки трибути*, Из српске историје, 742–743); В. Атанасовски, *Пад Херцеговине*, 155–165.

⁵ Ово издање документа користио је И. Кукуљевић Сакцински у свом другом, мање познатом, тексту о граду Калнику, под називом *Велики Калник*, штампаном у оквиру књиге I. A. Standl, *Fotografijske slike iz Dalmacije, Hrvatske i Slavonije*. Knjiga I. Građanska i Vojnička Hrvatska, Zagreb 1870. (доступније у електронском издању на порталу Хрватског државног архива, АРХИНЕТ: http://arhinet.arhiv.hr/_DigitalniArhiv/IvanStandl/Kalnik.htm, нап. бр. 31; последњи приступ 24.2.2013. године). Како је већина истраживача углавном користила његов далеко озбиљнији рад о Калнику из 1859. – *Grad Veliki Kalnik*, *Leptir. Zabavnik za godinu 1859*, Zagreb 1859, 243–323, који је изашао пре саме збирке *Codex diplomaticus patrius* (1866), његово касније позивање на поменути акт и збирку остало је ван фокуса модерне историографије.

29. септембра 1509.⁶ Иван Твртковић, један од Балшиних посланика, познат је из још неколико докумената, док се други, Иван Махлић, барем под тим именом, помиње само у овој експедиторији.⁷

Опис исправе и ранија издања

Документ је сачуван у оригиналу, у Мађарском државном архиву (Magyar Országos Levéltár) под сигнатуром *Diplomatikai Levéltár* (DL) 46912. Припада збирци која се некада налазила у Мађарском народном музеју (Q 10 – Magyar nemzeti múzeumi törzsanyag) и подгрупи докумената означених као „Бошковићева скупина“. Ради се о низу од 15 исправа дубровачке провенијенције које су, вероватно, у Музеј дошле преко извесног Бошковића, несумњиво Дубровчанина. Сав дипломатички материјал ове збирке објављен је само у серији *Codex diplomaticus patrius*. Инвентарски запис наводи да се ради о оригиналу који је имао утиснут печат, а наведени су и тачна сигнатура, датум и краћи регест. Као ауктори се наводе „Иван Твртковић и Иван Махлић, заступници херцега Херцеговине“.⁸

Документ је писан на папиру, неправилно сеченом или цепаном, у облику положеног правоугаоника, оквирне ширине од 220 мм и дужине од 160 мм. Лист је био пресавијен два пута по дужини, чиме су формирана три приближно једнака дела. На дну предње стране документа, на средини листа, налази се траг отиска печатног прстена у црвеном воску, пречника око 20 мм. На листу се налазе два прореза кроз које је била провучена папирна трака на коју је био наливен восак. То се јасно види на основу белог трага на месту где се трака налазила. Нажалост, печат је пропао, те нам није позната његова легенда, нити ликовна представа.⁹

⁶ М. Ј. Динић, *Дубровачки трибути*, 242, нап. 19 (= М. Ј. Динић, *Дубровачки трибути*, Из српске историје, 742, нап. 19); В. Атанасовски, *Пад Херцеговине*, 159, нап. 33.

⁷ Видети одељак *Просопографски подаци*.

⁸ *Collectio diplomatica Hungarica* (DVD-ROM), Budapest 2008.

⁹ Сачуван је један печат, промера од око 28 мм, који је Петар Балша извесно користио. Међутим, ради се заправо о печату његовог оца, херцега Владислава, коришћеном још од 1465. године. Балша га је искористио барем у два наврата. Први пут, заједно са мајком кира Аном, 17. августа 1476. приликом издавања повеље Брезовичанима, а затим и 7. марта 1492. приликом овере документа којим хрватско и славонско племство прихвата Пожунски мир и Владислава II као угарског краља. Не може се утврдити који је печат користио на признаници из 1497, пошто је њен оригинал загубљен у Државном архиву у Дубровнику. Извесно је само да је на експедиторији из

Од познијих записа, у горњем левом углу налази се дрвеном оловком исписан датум издавања акта (1509. IX/29). Оригинални датум, који се налази на почетку исправе, подвучен је истом графитном оловком.

Документ је исписан у 17 редова од четири различите руке (херцега Петра Балше, дубровачког нотара и двојице сведока). Папир са Балшиним потписом (исписаним изразито црним мастилом) и отиском његовог печата готово је сигурно био дат унапред, бланко, посланицима Твртковићу и Махлићу. Највећи део текста написао је дубровачки нотар Хијероним Сфондрати, мастилом чија боја варира између црног и смеђег. Потези пера су нешто блеђи на средини листа и дуж прегиба. На средини папира (преко текста) налази се мрља мастила, настала вероватно разливањем. Услед тога, дошло је, на истом месту, и до мањег оштећења (подеротине). Сведоци су, као и херцег Балша, ставили само своје потписе. Док је Балшин потпис исписан хуманистичким писмом, нотар и сведоци још увек се користе позном варијантом готичког курзива, са понеким елементом хуманистике.

На полеђини исправе виде се мрље од влаге (при врху папира и дуж прегиба) и од остатака воска наливеденог са предње стране. Записи не постоје, већ само отисци четири штамбиља – једног библиотеке Мађарског народног музеја и три Мађарског државног архива (сигнатура, ознака средњовековне збирке и ознака збирке Мађарског народног музеја). Иза штамбиља сигнатуре мастилом или, вероватније, хемијском оловком, дописана је ознака „1“.¹⁰

Поред оригинала, сачуван је и препис на комаду папира, готово сигурно из XIX века, са неколико грешака у читању и податком да је оригинал био снабдевен црвеним воштаним печатом који је пропао. На предњој страни преписа налази се штамбиљ библиотеке Мађарског народног музеја, а на полеђини три штамбиља Мађарског државног архива. На сигнатури стоји ознака „2“.¹¹

1509. коришћен печат промера од око 20 мм, што значи да он није истоветан са онима употребљеним 1476. и 1492. Радило се, дакле, или о мањем печату (отиску печатног прстена) херцега Владислава или, вероватније, о отиску неког непознатог типара самог Балше. Видети: Magyar Országos Levéltár, *Diplomatikai fenykegyűjtemeny* 262545; L. Thalloczy, *Studien zur Geschichte Bosniens und Serbiens im Mittelalter*, München–Leipzig 1914, 311, 439–440; P. Anđelić, *Srednjovjekovni pečati iz Bosne i Hercegovine*, Sarajevo 1970, 78–79, 102, 118, 126, tabla XXXI.

¹⁰ Magyar Országos Levéltár, *Diplomatikai Levéltár* 46912.

¹¹ Исто.

Ранија издања: I. Nagy, I. Páur, K. Ráth, D. Véghely, *Hazai okmánytár* = *Codex diplomaticus patrius* III, Győr 1866, 440, br. 299 (Károly Ráth).

Издање Кароја Рата углавном је коректно и нема већих пропуста. Највеће грешке приређивач чини у читању презимена посланика Твртковића Требињанина као *mertchonich Subignaninus*, имена сер Вите Клементовог Гучетића као *virī clarissimi de Goze*, те речи *yperperos* као *ypopolitos*. Све ове грешке направљене су и у препису повеље који се чува уз оригинал, али пошто постоје још неке разлике у читању, не можемо бити сигурни да је и овај препис начинио Карој Рат.¹²

Текст признанице

Ego Petrus Balsa etc.

Ragusii in Thesaurariatu, 1509,
die 29 septembris.

5 |2| Nos Ivan Tvertchovich Tribignanin et Ivan Machlich¹³ de
Sriema, nuncii magnifici domini Petri |3| Balse, ducis Sancti Sabe,
virtute litterarum prefati domini ducis scriptarum magnifico regimini
Ragusii |4| in Kemlek idibus septembris 1509, subscriptarum manu
propria dicti domini ducis, confitemur quod |5| habuimus et recepimus
a prefato magnifico regimine, per manus ser Viti Clementis de Goze
10 |6| thesaurariorum Sancte Marie solventium de denariis et
nomine comuni Ragusii, yperperos trecentos triginta |7| tres, grossos
quattuor, in ducatis auri nonaginta sex, iuxta morem, pro solutione
et satisfactione |8| integra census qui solvitur dicto domino duci pro
annis duobus transactis et mense augusto proxime |9| lapso presentis
15 |10| anni domini 1509. Et hanc receptionem scripsi ego Hieronymus de
Sfondratis¹⁴, notarius |10| comunis Ragusii, ad instantiam dictorum
nunciorum quia ipsi nesciunt scribere, presentibus magistro Ludovico
|11| Florentino, medico cyro[r]gico salariato comunis Ragusii, et
Lactantio Buffo de Urbino, testibus |12| ad hec habitis, vocatis et rogatis.
20 |13| Ego Lodovicus medicus fui presens ut supra.
|14| Io Lactanzio Buffa da Urbino fui lo testimonio ut supra.
|15| Petrus Balsa dux Sa[n]cti Sabe |16| pro maiori cautela |17|
manu propria.

¹² Исто; I. Nagy, I. Páur, K. Ráth, D. Véghely, *Hazai okmánytár* III, 440, br. 299.

¹³ Може се читати и као *Mathlich*.

¹⁴ Карој Рат чита: *Sfondatis*, а неименовани преписивач из Мађарског државног архива: *Sfondinis*.

Превод признанице

Ја Петар Балша итд.

У Дубровнику у Благајни, 1509,
дана 29. септембра.

Ми Иван Твртковић Требињанин¹⁵ и Иван Махлић из Сријеме, посланици величанственог господина Петра Балше, херцега од Светог Саве, на основу исправе реченог господина херцега, написане величанственој управи Дубровника на дан септембарских ида 1509.¹⁶ и потписане руком поменутог господина херцега, сведочимо да смо добили и примили од наведене величанствене управе, а путем сер Вите Клементовог Гучетића и чланова Друштва ризничара Свете Марије, исплату у динарима, у име Дубровачке општине, од 333 перпере и четири гроша, тј. у златним дукатима 96, према обичају, на име исплате и покрића читавог дохотка који се исплаћује реченом господину херцегу за претходне две године и за период до протеклог месеца августа текуће 1509. године. И ову признаницу написах ја Хијероним Сфондрати, нотар Дубровачке општине, на захтев наведених посланика, јер они не знају да пишу, а у присуству магистра Лудовика Фирентинца, хирурга у служби Дубровачке општине и Лактанција Буфа из Урбина, као сведока укључених, позваних и испитаних ради ове ствари.

Ја Лудовик лекар бејаш присутан као што стоји.

Ја Лактанцио Буфа из Урбина бејаш сведок као што стоји.

Петар Балша, херцег од Светог Саве, својеручно [потписах] ради веће сигурности.

Дипломатичке особености

Документ има облик признанице о пријему новца (експедиторије), али упрошћен у односу на сличне исправе које су представници Косача и других великашких родова издавали Дубровчанима. Када се посматрају унутрашња обележја, експедиторије припадају повељама, а не писмима. Међутим, њихов формулар је крајње упрошћен. Њихова спољашња обележја, такође, јасно говоре о томе да оне нису били свечани документи. Писане су редовно на листу или комаду папира, а овераване отиском малих (или средњих) воштаних печата.¹⁷ Анализирани документ

¹⁵ Или: Трибуњанин.

¹⁶ 13. септембра 1509. године.

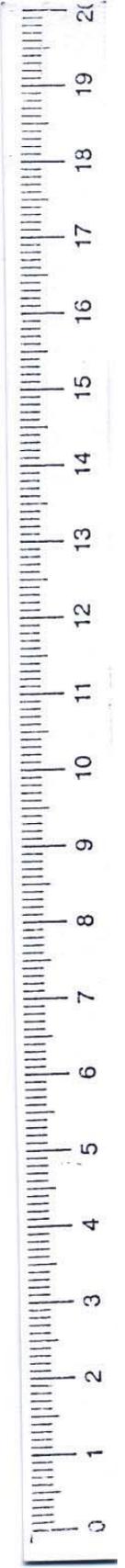
¹⁷ Р. Михаљчић, *Писмо краља Стефана Остоје Дубровчанима о Српском дохотку*, ГПБ 2 (2009) 126–127.

M. MUZEUM
KÖNYV-
TÁRABÓL

ORSZÁGOS LEVÉLTÁR
KÖZPONTI KÖNYVTÁR

46912/1

MAGYAR NEMZETIMUTATÓ
TÖRZSANYAG

у мало чему одудара од низа сачуваних признаница босанских владара и властеле из друге половине XV века.¹⁸ Истина, експедиторије које су непосредно издавали херцеги Влатко и Владислав Косача, биле су нешто опширнијег текста и готово редовно су издаване на дволисту папира (облика усправљеног правоугаоника), формата приближног данашњем А4. Документ Петра Балше, односно његових посланика, написан је на једнолистном папиру нешто мањег формата, постављеног у облику положеног правоугаоника.¹⁹

Оно што ову исправу чини занимљивом је чињеница да је исписана на бланко потписаном листу који је, заједно са веровним писмом, херцег Петар Балша Косача уручио својим изасланицима упућеним у Дубровник. У горњем левом углу стајала је скраћена херцегова интитулација (*Ја Петар Балша итд.*), али она није била написана његовом, већ руком дубровачког нотара Хијеронима Сфондратија. За њом је, у горњем десном углу, Хијероним забележио датум издавања експедиторије. Овакав положај датације је дубровачки нотарски обичај, а таква је и њена формула (место – тачна локација – хронолошки део датума). Документ је, дакле, састављен на лицу места, тамо где су поклисари примили двогодишњи Конавоски доходак за свог господара – у градској Благајни (Ризници).

Читав текст признанице написао је поменути нотар Хијероним, на захтев херцегових посланика, јер они нису знали да пишу, како се и наводи при крају текста. Почетна интитулација Петра Балше има искључиво улогу гаранције, па се у главном делу текста уводи нова интитулација – посланика Ивана Твртковића и Ивана Махлића. Њих двојица се позивају на веровно писмо које је херцег написао својом руком и упутио дубровачким властима 13. септембра 1509. (*на дан септембарских ида*)²⁰ из Малог Калника, што представља својеврсну

¹⁸ Љ. Стојановић, *Повеље и писма I–2*, 57–60, 62–65, 76–79, 84–87, 93–94, 124, 128–132, 173–196, 200 (примери експедиторија које су издали припадници рода Косача).

¹⁹ Позната је и једна ћирилска признаница Петра Балше, издата у Дубровнику 10. октобра 1497. Ради се о аутографу који, поред ћириличног текста, садржи и, такође својеручни, латински потпис херцега, као и његов печат. Нажалост, она је загубљена у Дубровачком архиву, па нисмо били у могућности да анализирамо њене спољашње одлике, а самим тим ни да их упоредимо са сачуваном латинском експедиторијом којом се овде бавимо. Када се ради о тексту, он је мање-више еквивалентан тексту признаница браће Херцеговића. Љ. Стојановић, *Повеље и писма I–2*, 200.

²⁰ J. Stipišić, *Pomoćne povijesne znanosti u teoriji i praksi*, Zagreb 1972, 173, 189.

експозицију, иза које долази диспозиција, тј. опис чина за који се издаје признаница.

Будући да је утврђено да су они легитимни представници Петра Балше, Твртковић и Махлић су у дубровачкој Благајни подигли износ од 333 перпере и четири гроша, што је еквивалентно суми од 96 златних дуката. Та сума представља двогодишњи износ Конавоског дохотка (нотар га назива једноставно – *census*) који је припадао сваком од тројице синова херцега Стефана Вукчића Косаче, тј. њиховим наследницима. Протекли август се помиње будући да је трибут требало редовно да се исплаћује 3. августа, о празнику Св. Стефана. Износ од 48 млетачких дуката по години, који ће се исплаћивати сваком од Херцеговића, утврђен је још 1473. године.²¹ Према тој рачуници, о чему сведоче подаци из ове експедиторије, тих 48 дуката је представљало исто што и 2000 сребрних гроша (динара). Новац су примили из руку Вите Климентовог Гучетића, једног од старатеља Благајне (Ризнице) коју је водило тзв. Друштво ризничара Свете Марије. Ово друштво је заправо било орган који се старао о државној каси, а његов назив је везан за катедралну Цркву Св. Марије (Богородице) која се налази крај Кнежевог двора, у градској четврти у којој су били смештени сви органи општинске управе.

На крају документа опет се, у првом лицу, јавља нотар Хијероним, који наводи да је саставио ову признаницу (он је назива *receptio*, а не *expeditoria*) на захтев херцегових поклицара, као што је већ речено, због њихове неписмености. У складу са праксом, писар наводи и сведоке позване да присуствују чину предаје новца и записивања пратеће исправе. Сведоци у дубровачким нотарским актима најчешће су били угледни странци који су се, због свог посла или службе у Дубровачкој општини, затекли у близини или на лицу места.²² Двојица сведока – лекар Лудовик Фирентинац и Лактанцио Буфа из Урбина – потписали су се својеручно испод текста (први латинским, а други италијанским језиком). Испод њихових потписа, у доњем левом углу, налази се аутограф херцега Петра Балше, његов потпис, исписан раније тј. бланко. За разлику од почетне скраћене интитулације коју је саставио нотар Хијероним, овај потпис даје потпунију титулу (*Петар Балша, херцег од Светог Саве, својеручно, ради веће сигурности*). Ради се о још једном короборационом елементу

²¹ М. Ј. Динић, *Дубровачки трибути*, 241–242 (= М. Ј. Динић, *Дубровачки трибути*, Из српске историје, 741–742).

²² *ЛССВ*, 121–122 (С. Ђирковић).

који је, уз унапред утиснут печат, Дубровчанима требало да послужи као гаранција валидности признанице.

Због свега изложеног, наизглед делује да је, за анализирану исправу, тешко извршити прецизну атрибуцију аукторства. Текст су писале четири руке, интитулација је двострука, а потписи који долазе на крају припадају како сведоцима, тако и несуђеном ауктору. Међутим, из главног дела текста може се видети да су прави ауктори поклисари херцега Петра Балше. То није умањивало њихов капацитет, будући да су поседовали веровно писмо свога господара. Чињеница да је документ, са бланко потписом и печатом херцега, саставио дубровачки нотар, такође не представља никакав проблем, јер се ради о чиновнику са јавном вером, а исправа је једноставна признаница.²³ Својеручни запис Петра Балше само је додатна гаранција Дубровчанима да је херцег потврдио да су текући дугови Републике Св. Влаха према њему измирени. Он је, стога, само посредни ауктор експедиторије.

Литература: Ст. Станојевић, *Студије о српској дипломатици I–II* (сабране студије из Гласа СКА), Београд 1928–1935; М. Brković, *Isprave hrvatskih narodnih vladara i latinske isprave bosansko-humskih vladara i velmoža*, Zadar–Mostar 1998.

Просопографски подаци

Petrus Balsa, dux Sancti Sabe (Петар Балша Косача, херцег од Светог Саве), 135 (страна), 1, 4, 21 (ред у издању) – син херцега Владислава Херцеговића Косаче и Ане (кира Ане) Кантакузине, унук херцега Стефана Вукчића. Рођен је у другој половини 50-их година XV века, а свакако између 1456. и 1461, када се први пут помиње у дубровачким изворима. Детињство је провео уз мајку (боравио је на острву Шипану 1467–1469), а од августа 1469. са читавом породицом прелази на очеве поседе у Славонији, а најчешће борави у Великом и Малом Калнику код Крижеваца. Након губитка Великог Калника и његовог подграђа Брезовице (јуна 1490), који су додељени Иванишу Корвину, столовао је у Малом Калнику, Глоговници и Михољанцима. Ретко је одлазио у завичај, а трибуте и приходе са имања примао је редовно

²³ У босанској дипломатици постоје и други случајеви да је писмени Дубровчанин састављао признанице неписменим босанским посланицима који су донели папир са бланко потписом и печатом свога господара. Видети: *Повеље и писма I–2*, 132, 144, бр. 712, 723. Један од ових докумената потиче управо од херцега Владислава Косаче.

преко посланика. Познато је да се у околини Дубровника налазио крајем 1478. и крајем 1497, а другом приликом је био и у самом граду, као и на Шипану. Путовао је у Турску 1499/1500, а посредно су сачувани и његови извештаји са пута поднети Млечанима. Лавирао је између Млечана, угарског краља и свог стрица Ахмет-паше Херцеговића, а једно време је планирао да се као кондотијер стави у службу Венеције. За Млетке га је везивало и племство (додељено му 1498), као и женидба са Квирином, представницом тамошње истакнуте властеоске куће Квирини. Умро је између децембра 1513. и октобра 1515. Иза себе је оставио синове Матију и Владислава, који су умрли недуго за њим. Матија је, у браку са Јеленом Јакшић, имао сина Николу који се, у годинама после Мохачке битке, из Славоније преселио прво у Чанадску жупанију (северни Банат), а затим у Ердељ у службу Јаноша Запоље. Његови потомци могу се пратити све до XVII века.

Литература: Е. Laszowski, *Prilog rodopisu hercega Sv. Save. Hrvatska grana hercega Sv. Save*, *Vjesnik Hrvatskoga arheološkoga društva*, n. s. 3 (1898) 25–29; L. Thallóczy, *Studien zur Geschichte Bosniens und Serbiens im Mittelalter*, München–Leipzig 1914, 196–197, 216, 245, 248–262, 311, 418–422, 439–440, 445; А. Ивић, *Једно питање из генеалогике Херцеговића*, Прилози КЈИФ 5 (1925) 146–150; М. Ј. Динић, *Дубровачки трибути*, 241–244 (= М. Ј. Динић, *Дубровачки трибути*, Из српске историје, 741–743); В. Атанасовски, *Пад Херцеговине*, 113, 154–165, 221; *HBL* 7, 659–668 (Р. Џошковић); *СБР* 2, 248–249 (С. Ђирковић).

Ivan Tvertchovich Tribignanin (Иван Твртковић Требињанин/Трибуњанин), 135, 3 – био је из Требиња или Трибуња код Водица, западно од Шибеника. Без обзира на то што би деловало логичније да је Требињанин, пошто је овај град својевремено припадао Косачама (што је мислио и Михаило Динић), оправдано је помислити и да је био из Трибуња. За то постоје два разлога. Први је чињеница да је Требиње већ одавно било под турском влашћу (иако је Петар Балша наводно свраћао тамо 1499. године), а други што је други посланик Иван Махлић из Сријеме, што би могло (али не би морало) значити из Срме, насеља свега неколико километара источно од Трибуња. Са друге стране, Трибуњ се, у XV веку, бележи као Требуњ, Трибохуњ, Трибохум, што не личи у потпуности на *Tribinio*, *Tribignanin*. Презиме Твртковић вероватно је патронимик, што би значило да се Иванов отац звао Твртко. Новац је, за свог господара, херцега Петра Балшу подизао не само 1509, већ и три године раније, октобра 1506. године, са извесним Матијом (наводи се као

Jannes de Tribinio и *Juan Tribignanin*). Том приликом је, поред Конавоског трибута, преузео и новац од закупа херцегових имања у Конавлима (од Соркочевиха) и на Шипану (од Градића). Заједно са Иваном Махлићем је, крајем септембра 1509. године, не само преузео Конавоски доходак, већ и позвао дубровачке власти на свадбу једног од синова херцега Балше (Вељан Атанасовски наводи да је Твртковић и 1506. имао задатак да позове Дубровчане на свадбу другог Балшиног сина). Крајем октобра исте године, Твртковић и Махлић су преузели и нову рату прихода од поседа Косача у Конавлима и на Шипану. Након ове мисије, више се не помињу у изворима.

Извори: DAD, *Diversa notariae* (= *Div. Not.*) LXXXV, f. 196, 197 (октобар 1506); DAD, *Acta Consilii rogatorum* (= *Cons. Rog.*) XXX, f. 181 (октобар 1506); DAD, *Cons. Rog.* XXXI, f. 146 (26. IX 1509); DAD, *Debita notariae pro comuni* I, f. 138' (29. IX 1509); DAD, *Div. Not.* LXXXVIII, f. 74 (крај октобра 1509).

Литература: М. Ј. Динић, *Дубровачки трибути*, 242, нап. 19 (= М. Ј. Динић, *Дубровачки трибути*, Из српске историје, 742, нап. 19); В. Нrabак, *Herak Vraneš*, GID BiH 7 (1955) 63–64; В. Атанасовски, *Пад Херцеговине*, 158, 159, нап. 33, 161, нап. 44.

Ivan Machlich/Matchlich de Sriema (Иван Махлић/Матлић из Сријеме), 135, 3 – ова личност се јавља само у овом документу и у белешци у дубровачкој канцеларијској књизи којом се региструје исплата Конавоског дохотка херцегу Петру Балши Косачи. Постоји велика вероватноћа да је и Иван *Achlich*, Балшин посланик, који је крајем 1510. у његово име подигао четири дуката за Конавле и десет од прихода са Шипана, заправо Иван Махлић. Међутим, у то не можемо бити сасвим сигурни. Иван је потицао или из Срема или из Сриме код Водица.

Извори: DAD, *Cons. Rog.* XXXI, f. 146 (26. IX 1509); DAD, *Debita notariae pro comuni* I, 138' (29. IX 1509); DAD, *Div. Not.* LXXXVIII, f. 74 (крај октобра 1509); DAD, *Div. Not.* LXXXIX, f. 10', 12 (крај 1510).

Литература: М. Ј. Динић, *Дубровачки трибути*, 242, нап. 19 (= М. Ј. Динић, *Дубровачки трибути*, Из српске историје, 742, нап. 19); В. Атанасовски, *Пад Херцеговине*, 159, нап. 33, 161, нап. 45.

Vitus Clementis de Goze (Вита Климентов Гучетић), 135, 8 – дубровачки патрициј из знаменитог рода Гучетића. У овом документу се јавља у својству једног од благајника (ризничара) Дубровачке општине. Рођен је око 1451. као син Клемента Витковог Гучетића (умро 1465) и његове супруге Первуле Гундулић (умрла 1482). Вита се 1478. оженио

Франушом Гундулић, са којом је имао сина Ивана (умро 1518). Умро је 1513. у Дубровнику.

Литература: И. Манкен, *Дубровачки патрицијат у XIV веку*, Београд 1960, 249, 254–255, генеалогска таблица Гоџе XXXIV/6.

Hieronimus de Sfondratis, notarius comunis Ragusii (Хијероним Сфондрати, нотар Дубровачке општине), 135, 14–15 – по свему судећи, син и наследник дубровачког нотара Бартоломеја Сфондратија из Кремоне. У Нотаријату је радио од 1494. до 1525. О њему је мало писано у историографији, али се одређени подаци свакако могу наћи у дубровачким канцеларијским књигама с краја XV и почетка XVI века. У две белешке из 1486. и 1487. помиње се сер Хијероним, син Бартоломеја де Сфондратис, који је Гргуру Боровићу дао на кредит барку у вредности од шест дуката. Због одређене грешке у раду, кажњен је од стране Већа умољених (1514). Био је рођак нотара Силвестра Петронија, са чијим је сином Матијом путовао у Кремону 1519. године. Хијеронимов тестамент је регистрован 25. августа 1525. Иза себе је оставио синове Бенедикта, Бартоломеја (+1533) и Батисту (+1542) и кћери Марију, Веронику, Аницу и Франку, као и кућу са имањем у Грузу и једну парцелу у кремонском пољу. И касније, дубоко у XVI веку, још један Сфондрати, овог пута Никола, био је дубровачки писар. Породица Сфондрати потиче из Ломбардије, а њени представници су играли значајну улогу у јавном животу Милана и Кремоне. Припадао јој је и папа Гргур XIV (1590–1591).

Извори: DAD, *Testamenta notariae* XXXII, f. 193' (14. IX 1519); XXXIV, f. 96' (25. VIII 1525).

Литература: С. Јирећек, *Die mittelalterliche Kanzlei der Ragusaner*, Archiv für Slavische Philologie 26 (1904) 195–198; I. Воје, *Економске везе између Дубровника и Далмације у XV столјећу*, Radovi Instituta za hrvatsku povijest 10 (1977) 386; Е. Веронезе Сесерачиу, *Niccolò Sfondrati, papa Gregorio XIV, studente di leggi a Padova*, Quaderni per la storia dell'Università di Padova 24 (1991) 83–96; иста, *Una sede dell'Università artista (1474–1511)*, Quaderni per la storia dell'Università di Padova 28 (1995) 188; А. Шојић, *За вјечно памћење. Заштита службених списа у Дубровачкој Републици према изворним свједочанствима*, Архивски вјесник 43 (2000) 219–234.

Ludovicus/Lodovicus Florentinus, medicus cyrorgicus (Лудовик Фирентинац, лекар хирург), 135, 16–17, 19 – лекар у служби Дубровачке општине. Зна се да је у град дошао пре 6. јуна 1508, пошто му је тог дана Веће умољених одобрило повећање плате на 600 перпера, не рачунајући

трошкове за станарину. Помиње се само још у анализираном документу од 29. септембра 1509. Већ 14. марта 1510. у исту службу се прима други лекар – *magister Antonius Hispanus*.

Извори: DAD, *Cons. Rog.* XXXI, f. 22 (6. VI 1508).

Литература: R. Jeremić, J. Tadić, *Prilozi za istoriju zdravstvene kulture starog Dubrovnika* II, Beograd 1939, 47, 58; III, Beograd 1940, 145.

Lactantius Buffo de Urbino/Lactanzio Buffa da Urbino (Лактанцио Буфа из Урбина), 135, 18, 20 – за сада познат само на основу овог документа. Вероватно се радило о трговцу или странцу на служби у Дубровнику. Што се тиче његове породице, ради се о знаменитој фамилији (Буфа, Буфи) из Урбина, чији су најпознатији представници у XVI и XVII веку били Ђовани, Франческо, Гаспар и Винченцо.

Литература: E. Muntz, *Raphael: His Life, Works, and Times*, Whitefish, 2005, 196.

Топографски подаци

Kemlek (Калник), 135, 6 – Калник је назив за планину, село и два стара града у северозападној Хрватској, северозападно од Крижеваца према Вараждину. У овом случају се односи на град Мали Калник, који се у средњем веку налазио у Крижевачкој жупанији, на западном делу Калничког гребена (врх Пуста Барбара). Данас се налази у Копривничко-крижевачкој жупанији, општина Горња Ријека, на територији села Деклешанец. Оба Калника (Велики и Мали), који су и раније додељивани босанским владарима и великашима, Владислав Херцеговић је стекао око 1469, а ове поседе му је угарски краљ Матија Корвин потврдио повељом издатом у Загребу 18. јануара 1481, дарујући му притом и Моровић у Срему. Чим су умрли Владислав и краљ Матија, херцег Петар Балша, Владислављев син и наследник, изгубио је градове Велики Калник и Брезовицу (Моровић је припао Иванишу Корвину још 1484. године). Задржао је, међутим, Мали Калник и стекао Михољанце и Глоговницу. У Малом Калнику је најчешће и боравио, па нема сумње да је *Kemlek* поменут у анализираном документу заправо Мали Калник. Балша је, пред смрт, водио некакву парницу пред Чазманским каптолом „*contra occupationem castris Kis-Kemlek*“ (1513). Након његове смрти (1514/1515), Мали Калник је остао у поседу његових синова Владислава и Матије. Матијин син Никола је, у годинама након Мохачке битке, пребегао у Чанадску жупанију ујацима Јакшићима, прешавши тиме на

страну Јаноша Запоље. Покушао је да Мали Калник преда у пријатељске руке, али се града, по свему судећи, докопао племић Људевит Пакрачки, који је за своје преузимање добио потврду краља Фердинанда Хабсбурга (1537). Косаче су, упркос томе, још двадесетак година користиле титулу „од Малог Калника“ (*de Kys Kemlek*). Град је, као утврђење, изгубио сваки значај средином XVII века.

Литература: Gj. Szabo, *Sredovječni gradovi u Hrvatskoj i Slavoniji*, Zagreb 1920, 14, 24, 29, 33, 83–84, 92–93, 95–98; А. Ивић, *Једно питање*, 149; В. Атанасовски, *Пад Херцеговине*, 104, 154, 157, 159–163; О. Blages, *Bela IV. i kalničko plemstvo*, Cris. Časopis Povijesnog društva Križevci 12 (2010) 234–235. Видети и нап. бр. 5.

Sriema (Сријема), 135, 4 – данас не постоји топоним који се зове Сријема. Стога се овде може радити или о насељу Срима крај места Водице, западно од Шибеника, или пак о Срему (Сријему), регији која се простире од Винковаца до Земуна. Нешто раније у средњем веку, појам Срема се односио и на неке области на десној обали Саве (тзв. „онострани Срем“), али то није био случај на почетку XVI века. Сремски посед Моровић неко време је припадао породици херцега Владислава Косаче.

Литература: С. Ћирковић, *Земља Мачва и град Мачва*, Прилози КЈИФ 74 (2008) [2009] 3–20, са старијом литературом.

Urbino (Урбино), 135, 18, 20 – град у Италији у регији Марке, југозападно од Пезара. Њиме и околном облашћу су до 1508. управљали херцеги из куће Монтефелтро, а од тада представници династије Дела Ровере, који су престоницу пренели у Пезаро. Дукат Урбино је инкорпориран у Папску државу 1631. године.

Литература: G. Franceschini, *I Montefeltro*, Milano 1970.

Важније установе и појмови

У претходним свескама *Грађе о прошлости Босне* већ су објашњавани појмови и установе: **nunciatus/посланик, поклицар** (ГПБ 1–5); **magnificus dominus/велможа** (ГПБ 1); **litterae/исправа, писмо, повеља** (ГПБ 1–5); **denarius/динар** (ГПБ 1, 5); **comune/комуна, општина** (ГПБ 1); **urpereri/перпере** (ГПБ 1–5); **ducatus auri/златни дукати** (ГПБ 1–5); **census/доходак** (ГПБ 1, 3); **notarius/нотар** (ГПБ 1, 4); **testis/сведок** (ГПБ 1, 3, 4, према регистру).

Thesaurariatus (Благајна, Ризница), 135, 1 – централна фискална канцеларија Дубровачке општине. Деловала је при Кнежевом двору, у суседству Катедрале Св. Марије.

Dux Sancti Sabe (херцег од Светог Саве), 135, 4, 21 – звање које је у своју титулатуру унео Стефан Вукчић Косача најкасније у пролеће 1449. године, заменивши њоме нешто раније (октобра 1448) преузету титулу херцега хумског и приморског. Овај наслов везан је и за територију и за култ Светог Саве, али није сасвим јасно да ли је узет због тога што је Сава био сахрањен на територији Косача, у Манастиру Милешева код Пријепоља, или зато што је, тада још увек као Растко Немањић, био очев намесник у Хумској земљи. Титулу је непосредно наследио Стефанов син Влатко, али је и његов брат Владислав почео да се назива херцегом након свог преласка у Угарску (1469). Од Владислава ју је преузео и његов син Петар Балша, а она се сачувала и у каснијим поколењима Косача, било да се ради о Владислављевим или Влатковим потомцима, све до краја XVI века.

Литература: С. М. Ћирковић, *Херцег Стефан Вукчић Косача и његово доба*, Београд 1964, 106–108; *ЛССВ*, 774–776 (С. Ћирковић).

Magnificus regimen (величанствена управа), 135, 5, 8 – учтиви назив за Дубровачку општину (у словенским адресама среће се слична формула: *...владуиџтету града Дубровника...*).

Socii thesaurariorum Sancte Marie (чланови Друштва ризничара Свете Марије), 135, 9 – ово друштво чинили су истакнути племићи који су имали дужност да се старају о државној Благајни, тј. о приходима и расходима.

Grossi (гроши), 135, 10 – назив за млетачки сребрни новац, велики динар (*denarius grossus, grosso*). У словенским земљама еквивалентан сребрном динару, с тим што је у домаћим документима називан динаром, а у латинским и италијанским грошем.

Литература: *ЛССВ*, 152–154, 418–419, 441–444 (Р. Ћук); *ССА* 5 (2006) 95 (Н. Порчић).

Rescriptio (признаница), 135, 14 – уобичајени назив за овај тип документа био је експедиторија (*expeditoria, е(к)спедиторија, еспидиторија* итд.) и користио се како у латинском, тако и (најчешће у исквареном облику) у српском језику.

Литература: ГПБ 2 (2009) 126–127 (Р. Михаљчић); А. Фостиков, Н. Исаиловић, *Акта о исплати дела Светодмитарског дохотка деспотици Јелени*, Мешовита грађа (*Miscellanea*) 33 (2012) 74–78.

Medicus cyrorgicus salariatus (плаћени лекар хирург), 135, 17 – лекар, обично странац са запада, кога је Дубровачка општина плаћала да се стара о здрављу становника града, најпре племства. На молбу виђенијих људи из суседних држава (пре свега Србије и Босне), Дубровчани су своје лекаре упућивали и њима.

Литература: R. Jeremić, J. Tadić, *Prilozi za istoriju zdravstvene kulture* I–III, Beograd 1938–1940; *ЛССВ*, 364–365 (В. Гавриловић).

Neven Isailović

Aleksandra Fostikov

Institut d'Histoire

Belgrade

**RECONNAISSANCE DE L'HERCEG PETAR BALŠA KOSAČA ET
DE SES EMISSAIRES ATTESTANT LA RECEPTION DU REVENU
DES KONAвли VERSE PAR LES RAGUSAINS**

1509, septembre 29, Dubrovnik

Résumé

L'herceg Petar Balša Kosača, fils de Vladislav Hercegović, a hérité, après le décès de son père (vers 1489), d'un droit sur le tiers du revenu de Konavli que les Ragusains versaient depuis 1473 aux descendants de l'herceg Stefan Vukčić. L'acte du 29 septembre 1509, qui est analysé dans ce travail, constitue une attestation de la réception de ce revenu pour deux ans, soit la somme de 96 ducats ou 4000 grosses). Bien qu'il portait la signature et le sceau de l'herceg, l'acte n'a pas été délivré par ce dernier, mais par ses émissaires dépêchés à Dubrovnik. Compte tenu que ceux-ci ne savaient pas écrire, le texte même en a été consigné par le notaire ragusain Hijeronim.

Mots-clés: Petar Balša Kosača, Dubrovnik, Revenu de Konavli, XVIème siècle, charte, lettre administrative courante (ekspeditorija), reconnaissance, langue latine, diplomatique.